

VISUAL PREFERENCES IN URBAN SCENES: EVALUATION OF PERCEPTION CHANGE IN THE TRABZON CITY

Doruk Görkem ÖZKAN^{1*}, Elif Merve ALPAK², Ali ÖZBİLEN³

¹Karadeniz Technical University, TURKEY, dorukgorkemozkan@hotmail.com

²Karadeniz Technical University, TURKEY, elifmerveakyol@hotmail.com

³Prof.Dr., Karadeniz Technical University, TURKEY, ozbilen@ktu.edu.tr

Abstract

People live most of their times by seeing and experiencing the city surrounding them. Over time, unhealthy developments added to this environment through design cannot establish the connection with the existing historical structures and cannot become part of a whole. This results in slip of the environment into a visual chaos and vagueness. These negative issues play a role in weakening of interaction of the people with the environment, and makes hard for people to perceive their environment, resulting in not liking and not preferring the environment.

A study conducted based on these problems aimed to research what the environmental characteristics making an environment more preferable than another were. For this purpose, a literature review was conducted in regard to the studies about environment preferences, and relationship of the visual quality concepts with the environment preference was explained. Using the visual quality concepts, the characteristics required to be incorporated by an environment for being preferred were defined based on visual quality theories. Whether these defined concepts influenced the environment preference was researched through practical study.

In the first stage constituting the practice section, the group of experts evaluated the photographs of old and new views of the Trabzon coastline with semantic differential scale using the visual quality concepts (legibility, coherence, perceptibility) revealed by the literature review. Thus, it was aimed that old and new views of Trabzon be described by the experts. In the second stage, environmental analyses were conducted with Likert Scale of Attitude to determine how the users perceived the old and new texture of Trabzon coast. Then, with the questionnaire conducted with the users, preference data were obtained by asking them which one they liked among the old city views and new city views and in which they wanted to live. Finally, the relationship between preference and liking was examined through the environmental analyses conducted based on perceptions of the people. And it was demonstrated that people preferred the old city views that are "legibility", "coherence" and "perceptibility" more than the new views that are vague, chaos and irregular.

Keywords: Environmental Preference, environmental Change Old, new City Views

KENT GÖRÜNÜMLERİNDE GÖRSEL TERCİH: TRABZON ŞEHRİNDEKİ DEĞİŞİMİN ALGILANMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Özet

İnsanlar zamanlarının büyük kısmını onları çevreleyen kenti görerek ve deneyimleyerek yaşarlar. Zaman içinde bu çevreye tasarım aracılığı ile katılan sağlıksız yapılaşmalar, mevcutta var olan tarihi yapılarla iletişim sağlayamamakta ve bir bütünün parçası olamamaktadır. Bu durum çevrenin her geçen gün görsel bir karmaşaya ve belirsizliğe kaymasına neden olmaktadır. Bu olumsuzluklar, insan ile çevre arasındaki etkileşimin zayıflamasında rol oynar ve insanların çevrelerini algılamasını zorlaştırarak çevrenin beğenilmemesine ve tercih edilmemesine neden olur.

Bu sorunlardan yola çıkarak bu çalışmada, bir çevreyi diğerinden daha tercih edilir kılan çevresel özelliklerin neler olduğunun araştırılması amaçlanmıştır. Bunun için çevre tercihleri ile ilgili çalışmalara ilişkin literatür araştırması yapılmış ve görsel kalite kavramlarının çevre tercihi ile ilişkisi açıklanmıştır. Görsel kalite kavramlarından faydalanılarak, bir çevrenin tercih edilmesi için barındırması gerektirdiği özellikler, görsel kalite teorilerinden yola çıkılarak tanımlanmıştır. Tanımlanan bu kavramların çevre tercihinin etkileyip etkilemediği uygulama çalışması ile araştırılmıştır.

Uygulama bölümünü oluşturan birinci aşamada, uzman grup, literatür taraması sonucu ortaya koyulan görsel kalite kavramlarıyla, Trabzon sahil bandına ait eski ve yeni görünümünün fotoğraflarını, anlamsal farklılaşım skalasıyla değerlendirmiştir. Böylelikle, Trabzon'un eski ve yeni görünümünün, uzmanlar tarafından tanımlamalarının yapılması amaçlanmıştır. İkinci aşamada ise, kullanıcıların Trabzon sahilinin eski ve yeni dokusu nasıl algıladıklarını, saptamak amacıyla, Likert Tutum Skalası ile çevresel analizler yapılmıştır. Daha sonra kullanıcılara yapılan ankette, eski kent görünümü ile yeni kent görünümünden hangisini beğendikleri ve hangisinde yaşamak istedikleri sorularla tercih verileri elde edilmiştir. Son olarak insanların algıları sonucu yaptıkları çevresel analizler ile tercih ve beğenme arasındaki ilişki incelenmiştir. Ve daha okunabilir, tutarlı ve algılanabilir olan eski kent görünümünün, belirsiz, karmaşık ve düzensiz olan yeni görünümünden daha çok tercih edildiği ortaya konmuştur.

Anahtar Kavramlar: Çevresel tercih, eski ve yeni kent görünümü

1 GİRİŞ

İnsanlar kolay anlaşılabilir, kendileri ile ilgili bilgi sağlayan mekânları kullanmayı tercih ederler (Ungar,1999). Bu nedenle doğru ve tercih edilir mekânlar yaratmak isteyen mimarlar, peyzaj mimarları ve şehir bölge planlamacıları, insan ve insanın ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda değişip yeniden şekillenen çevre arasındaki ilişkiyi incelemelidirler (Proshansky, 1970). Çünkü bu ilişki insanın davranışlarını, deneyimlerini ve tercihlerini etkiler. Günümüzde insan ihtiyaçları doğrultusunda çevreye zamanla katılan sağlıklı yapılaşmalar, mevcutta var olan tarihi yapılarla iletişim sağlayamamakta ve kentin geleneksel dokusunu bozmaktadırlar. Bu olumsuzluklar, insan ile çevre arasındaki ilişkinin zayıflamasına, çevrenin algılanabilirliğinin bozulmasına ve bu nedenlerden dolayı beğenilmemesine ve tercih edilmemesine neden olur. Bu çalışma, bir kentin algılanabilirliğinin nelere bağlı olduğunu, hangi çevresel özelliklerin insan-çevre ilişkisini arttırdığını ve bunun tercih ile olan ilişkisini araştırmayı amaçlamaktadır.

İnsan bir çevrede yaşar, bu çevrenin bir parçası olur (Ittelson, Proshansky, Rivlin, 1970) çevreyi görür daha sonra algılar ve değerlendirir. Yani insanın bir çevreyi görüp, beğenip, tercih etmesi, çevreyi oluşturan görsel özellikleri algılayıp, anlamlandırmasıyla ilişkilidir. Böylelikle çevre algısının dolayısıyla çevre tercihinin, büyük ölçüde görme duyusundan, çevrenin görsel karakterinden ve özelliklerinden sağlandığı da ortaya konulmuştur (Porteous, 1996). Çevrenin görsel özellikleri ile insanların algısı ve bilişyle ilgilenecek yaklaşımlar, görsel kalite ve çevresel psikolojiden kaynaklanmaktadır. Bunlar deneyim zincirlemelerine, görsel karmaşıklığa, görsel etki ve tercihe odaklanılmışlardır (Appleyard ve diğ., 1967; Beck, 1967; Sonnenfeld, 1967, Nasar, 1998). Kaplan da tercihe ilişkin benzer tanımlamalar yapmıştır. Ve 'Bilgi İşleme Teorisi' ni geliştirerek, ortaya koydukları model ile çevreden elde edilen bilginin türü (anlama ve keşfetme) ve bilginin elde edilme şeklini (doğrudan ya da sonuç çıkararak) irdelemişlerdir (Kaplan, 1987). Bu teori çevrenin sağladığı içeriğin değerlendirilmesine odaklanır. Kaplan'ın bu modeli zaman içinde başka araştırmacılar tarafından benimsenerek farklı kavramların ortaya koyulmasını da sağlamıştır. Temelde çevrenin görsel özellikleriyle ilgilenecek bu araştırmacıların teorileri Görsel Kalite Teorileri olarak adlandırılır.

Görsel kalite, insanların çevreyi nasıl gördükleri, algıladıkları ve bunun sonucunda insanların çevreye ilişkin değerlendirmeleri ile ilgilenecek (Val et al., 2005). İnsanın bu özellikleri ile çevrenin görsel kalitesi (estetikliği) arasında bir bağlantı olduğu görüşü de geçmiş otuz yılda birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda araştırmacılar çevre tercihinin belirlemek için görsel kalite teorileri ortaya koymuşlardır.

Bu çalışmanın öncülerinden Kaplanlar 'insanlar algılayabildikleri ve kendileriyle ilişkili olan mekânları tercih ederler' görüşüne dayanarak çevre tercihinin ortaya koyan dört temel etken tanımlamışlardır. Tutarlılık, okunabilirlik, karmaşıklık ve gizem (Kaplan et al. 1998). Berlyne'nin görsel kalite ve tercihe ilişkin yaptığı çalışmalar da yenilik, şaşırtıcılık, karmaşıklık gibi değişkenlere odaklanmıştır. Nasar (1988) da sokak görünümünün kullanıcılar tarafından tercih ve algılarını inceleyen çalışmasında, görsellikte zenginlik, netlik, açıklık ve doğallığın artırılmasının tercihi olumlu yönde etkileyeceğini söylemiştir.

Bu araştırma da farklı görsel kalite seviyelerine sahip eski kent görünümüleri ile insan ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda olumsuz yönde değişen yeni kent görünümünün algılanıp/algılanmadığını belirleyebilmek için görsel kalite kavramlarından okunabilirlik ve tutarlılık kullanılmıştır. Bu doğrultuda;

1.1 Okunabilirlik

Kaplan (1987) ve Brown (1986), çevre tercihi ile ilgili yaptığı çalışmasında, okunabilirlik kavramını ele almış ve bunu çevreyi anlamayı arttıran bilgi ile ilişkilendirmiştir. Ve çevrenin okunabilirliği ile ilgili olarak en önemli konunun belirginlik ve denge olduğunu söylemiştir. Bir mekânın okunaklılığını arttırmak için, görüntünün odak noktası ya da nirengi barındırması gerekmektedir, bu elemanlar yönlenmeyi kolaylaştırır. (Kaplan, 1987). Bu çalışmada insanların bir yeri algılayabilmesi için orada, iyi tanımlanmış mekânlar, dokular, mekâna iyi yayılmış ayırt edici elemanlar ve odak noktalarının görsel algı yolu ile idrak edilmesi gerektiği benimsenmiştir. Trabzon eski görünümünde ayırt edici elemanlar ve odak noktalarının ön planda olduğu, yeni görünümde ise bu elemanlardan bazılarının yıkıldığı, yıkılmayanlarında kötü yapılaşma nedeniyle görünmez hale geldiği için okunabilirlik bu çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Böylelikle eski ve yeni görünümünün katılımcılar tarafından tanımlanmasında, değerlendirilmesinde ve tercih edilmesinde bu kavramın etkili olup olmadığını saptanabilmektedir.

1.2 Tutarlılık

Kaplan'ın (1987) çevrenin görsel içeriğinin çevre tercihine olan etkisini incelediği araştırmasında, katılımcılar, gerçek manzara çizimlerinin olduğu slaytların bazılarını anlamakta zorlanmışlardır ve bu görünümünün birbirleriyle uyumlu olmadıklarından (birbirini desteklemediklerinden) bahsetmişlerdir. Bu manzaralarda iyi bir gestalt ortaya koyan, tekrar eden, benzerlik gösteren elemanların eksik olduğu görülmüştür. Bu da diğer bir tercih göstergesi olarak tutarlılık kavramının ortaya koyulmasına neden olmuştur (Kaplan, 1987). Yapılan araştırmalarda bu kavramın temelini, birlik, uyum, bütünlük, düzen dengeli dağılım ve tekrara dayandırıldığı görülmektedir (Berlyne, 1974; Herzog, 1989; Horayangkura, 1978; Kaplan, 1977; Oosyendorp & Berlyne, 1978;). Bu çalışmada bu özelliklerin kent görünümünde yüksek oranda ya da düşük oranda bulunmasının çevreyi beğenme ve tercih etme üzerindeki etkisine odaklanılacaktır.

Özetle bu çalışma kapsamında, insan-çevre etkileşimi ile çevrenin görsel kalitesinin algılanması ve bunun sonucunda insanların değerlendirmeleri ele alınmıştır. Kullanıcıların değerlendirmeleri ile eski ve yeni kent görünümünün görsel kalite seviyeleri (okunabilirlik- tutarlılık) belirlenmiştir. Belirlenen görsel kalite seviyeleri sonucunda şu soruya cevap aranmıştır;

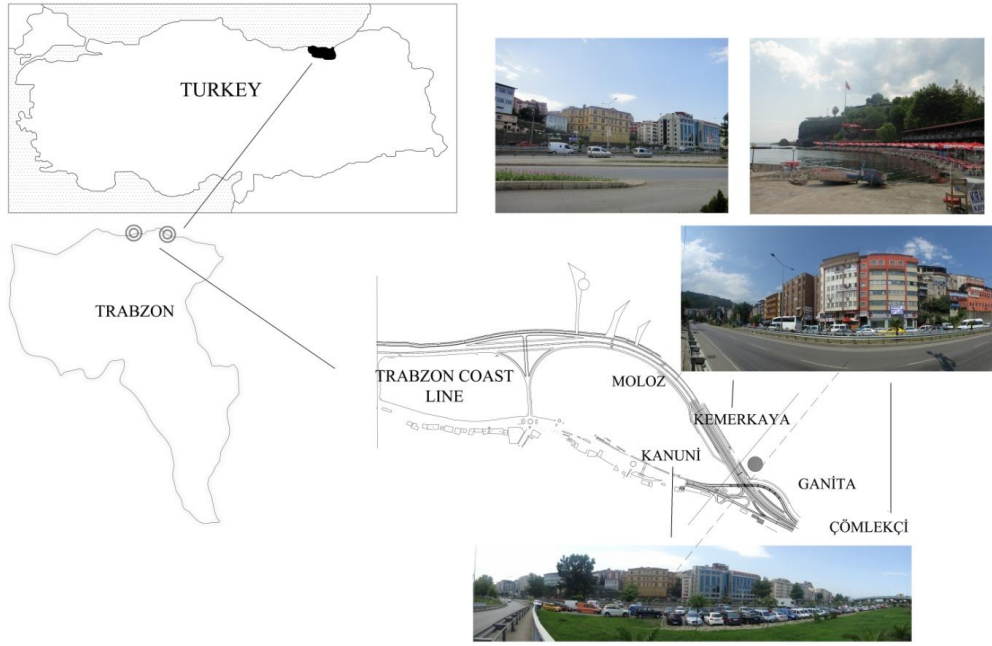
- Tutarlılık ve okunabilirlik kavramlarının daha güçlü ve zayıf olduğu kent görünümünde tercih bakımından farklılıklar var mıdır?
- Görünümlerin tercih edilip/tercih edilmemesinde hangi kavram daha etkilidir?

Böylelikle çevreye katılan yeni ürünlerin, insan ve çevreyle daha çok etkileşim içinde olması bunun sonucunda daha çok beğenilip, tercih edilen çevreler oluşturulması istenmektedir.

2 MATERYAL VE METOT

2.1 Çalışma alanı

Araştırma Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Trabzon ilinin sahil kısmında yapılmıştır. Trabzon sahili kentin merkezinde ve kentin ana yol güzergâhı üzerindedir. Bu alan çok geniş ve kapsamlı olduğu için sahilin geçmişte en özellikli noktalarını oluşturan ve günümüzde en çok değişime uğrayarak okunaklılığı, algılanabilirliği ve tutarlılığı bozulan Çömlekçi, Ganita, Kemer kaya ve Kanuni Anadolu Lisesi bölgeleri uygulamanın değerlendirileceği yerler olarak belirlenmiştir (Şekil 1). Bu belirleme, Kalın'ın 2004'te yaptığı uygulama çalışmasında, kullanıcıların değerlendirmeleri sonucu ön plana çıkan alanlarla desteklenmektedir.

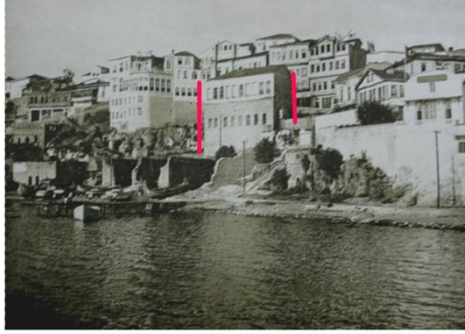
Şekil 1. Çalışma alanının konumu

2.1 Metot

Araştırma metodolojisi, uzmanların ve kullanıcıların eski ve yeni kent görünümünü değerlendirme için anketler üzerine kurgulanmıştır. Bu değerlendirme eski görünümlere ait fotoğraflarla (Bölükbaşı, 2006) ve eski fotoğraflar ile aynı yerden ve aynı açıdan çekilen yeni kent görünümüne ait fotoğraflarla yapılmıştır (Şekil 2).

İlk olarak eski kent görünümleri ile yeni kent görünümlerinin uzman grup tarafından tanımlanması ve bu kavramlardan hangilerinin hangi kent görünümünde ne düzeyde bulunduğu tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu nedenle ilk olarak 20 kişilik 24 ile 65 yaşları arasında, meslekleri mimar, peyzaj mimarı ve şehir bölge planlamacısı olan uzman grup, Trabzon'un eski ve yeni görünümlerini 7-point semantic differential scales ile değerlendirmişlerdir. Bu değerlendirme 'tutarlı-tutarlı değil' ve 'okunaklı-okunaklı değil' kavramlarını içerir. Bu kavramlar çevresel tercih ile ilgili yapılan önceki çalışmalardan seçilmiştir (Berlyne, 1974; Brown 1986; Herzog, 1989; Horayangkura, 1978; Kaplan, 1977; Kaplan,1987;; Oosyendorp & Berlyne, 1978).

İkinci aşamada Trabzon sahil bandındaki 3 bölgenin (Çömlekçi, Ganita-Kemerkaya, Kanuni Anadolu Lisesi) eski ve yeni görünümlerinin, kullanıcıların tercihi ve beğenisi üzerindeki etkisini belirlemek temel amaçtır. Bu amaçla; (1) Eski ve yeni görünlere ait farklı seviyelerdeki tutarlılık ve okunabilirlik düzeylerinin kullanıcılar tarafından algılanıp algılanmadığının belirlenmesi, (2) Kullanıcıların tercih ettikleri görünümlerin belirlenmesi (3) Tercih edilen ve tercih edilmeyen kent görünümlerinin, algılanan okunabilirlik ve tutarlılık düzeyiyle ilişkisinin ortaya koyulması bu aşamanın hedefleridir.

Çömlekçi

Ganita-Kemerkaya

Kanuni Anadolu High school

(a)

(b)

Şekil 2. (a) eski (b) yeni kent görünümleri

Uzman grubun fotoğrafları değerlendirilmesi için kullanılan kavramlar literatür taraması sonucunda katılımcıların anlayabileceği, bu özelliklere karşılık gelen ifadelerle dönüştürülerek (okunabilirlik; denge, sınırların netliği, dikkat çeken elemanların varlığı, tutarlılık; uyum-bütünlük-benzerlik-düzen) 7 soru ile katılımcılara sorulmuştur (Tablo 1). Bu tanımlar katılımcıların farklı karmaşıklık, tutarlılık ve tarihsellik özelliklerine sahip fotoğrafları algılayıp algılamadıklarını kontrol etmek için kullanılmıştır.

Tablo 1. Katılımcı anketinde yer alan ifadeler

Kavramlar	Kavrama Karşılık Gelen İfadeler
Tutarlılık	<ul style="list-style-type: none"> Bu fotoğrafta görünen insan yapımı çevre ve doğal çevre birbirleriyle <i>uyumludur</i>. Bu fotoğrafta görünen insan yapımı çevre ve doğal çevre birbirleriyle <i>bütünlük</i> içindedir. Bu fotoğraflarda görünen elemanlarda birbirine irbirine <i>benzeyen ve/yada tekrar</i> eden özellikler vardır. Bu fotoğrafta manzarayı oluşturan öğelerin bir araya gelişleri bir <i>düzen</i> içindedir.
Uyum	
Bütünlük	
Benzerlik	
Düzen	

Okunabilirlik	Denge	<ul style="list-style-type: none"> • Bu fotoğrafta görünen elemanlardan (insan yapımı çevre-doğal çevre) biri diğerinden daha <i>baskın (denge)</i> değildir. • Bu fotoğrafta yapay ve doğal çevrenin <i>sınırları net</i> bir şekilde hissedilmektedir • Bu fotoğrafta diğerlerinden farklı olduğu için <i>dikkat çeken elemanlar</i> vardır.
	Sınırların netliği	
	Dikkat çeken elemanlar	

3 BULGULAR

3.1 Uzman Grubun Eski ve Yeni Görünümlere İlişkin Değerlendirmeleri

Uzmanların görüşleri nasıl tanımladıklarını belirlemek amacıyla, bu bölgenin eski ve yeni fotoğraflarına verilen yanıtlara Two-Related Sample T testi yapılmıştır. Ve uzmanlar kentin eski görünümünü yeni görünümlere göre daha yüksek seviyede okunaklılık ve tutarlılık kavramları ile tanımlanmıştır (Tablo 2). Böylece eski ve yeni kent görünümlerinin düşünüldüğü gibi farklı seviyelerde okunaklılık ve tutarlılık değerlerine sahip olduğu uzman grubun değerlendirmeleriyle ortaya konulmuştur.

Tablo 2. Uzmanların eski-yeni görünümlere ilişkin değerlendirmeleri

	Tutarlılık	Okunabilirlik
Okunaklılık ve tutarlılık kavramları ile tanımlanan görünümler		
Çömlekçi:		
Eski	6.10	6
Yeni	2.65	2.45
Ganita-Kemer kaya:		
Eski	6.45	6.02
Yeni	3.05	3.30
Kanuni Anadolu Lisesi:		
Eski	6.05	6.30
Yeni	4.50	4.70

3.2 Değerlendirme verilerinin analizi

Eski ve yeni görünümlerin kullanıcılar tarafından nasıl algılandığının belirlenmesi amacıyla, bu bölgenin eski ve yeni fotoğraflarına verilen yanıtların frekans dağılım değerleri ve yüzdeleri belirlenmiştir. Kullanıcılar kentin eski görünümlerini yeni görünümlere göre daha yüksek seviyede (80% ve üzeri) okunaklılık ve tutarlılık kavramları ile tanımlamışlardır. Katılımcıların Trabzon'un eski ve yeni görünümleri ile ilgili yaptıkları değerlendirmeler Tablo 3'te sunulmuştur. Eski ve yeni görünümlerin denge-sınırların netliği-dikkat çeken elemanlar (okunaklılık), uyum-bütünlük-benzerlik-düzen (tutarlılık) seviyeleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığının belirlenmesi için Two-Related Sample T testi kullanılmıştır. Böylece kullanıcıların eski ve yeni kent görünümlerini farklı seviyelerde algıladığı ortaya konmuştur.

3.3 Tercih verilerinin analizi

Çalışmanın temel varsayımı, görsel kalite kavramlarından tutarlılık ve okunaklılığın bir çevrenin beğenilip tercih edilmesinde etken faktör olduğu, bu özelliklerin daha yüksek olduğu yerlerin bu özelliklerin daha düşük olduğu yerlerden daha çok tercih edileceğidir. Değerlendirme verileri ile sahil görünümlerine ilişkin değerlendirmeler ve tanımlamalar belirlenmiştir. Katılımcıların bu kavramların yüksek düzeyde tanımladığı eski görünümleri mi yoksa düşük düzeyde tanımladıkları yeni görünümleri mi tercih edip etmediklerinin sınınanmasına yönelik olarak, katılımcılara gösterilen Trabzon'un eski ve yeni görünümlerinden hangisini beğendikleri ve hangisinde yaşamak istedikleri sorularak tercih verileri elde edilmiştir. Bütün eski görünümler yeni görünümlere göre daha çok tercih edilmiştir.

Tespit edilen tercih farklılıklarının istatistiki olarak anlamlı olup olmadığının belirlenmesi için χ^2 -testi yapılmıştır (Çömlekçi için $\chi^2= 49,804$; 1 df, $p<0,01$, Ganita-Kemer kayan için $\chi^2= 41,943$; 1 df, $p<0,01$, Kanuni Anadolu Lisesi için $\chi^2= 67,523$; 1 df, $p<0,01$). Bu sonuçlar eski ve yeni görünümlerin tercih dağılımlarının istatistiki olarak anlamlı olduğunu ortaya koymuştur. Tablo 4'de görüldüğü gibi yüksek düzeyde tutarlı ve okunaklı olan eski görünümler düşük düzeyde olan yeni görünümlerden daha çok tercih edilmiştir.

Tablo 3. Görünümlerin algılanan tutarlılık ve okunaklılık yüzdeleri

	TUTARLILIK									OKUNABİLİRLİK						
	Uyum		Bütünlük		Benzerlik		Düzen			Sınırların netliği		Denge		Dikkat çeken elemanlar		
	F	P	F	P	F	P	F	P	M	F	P	F	P	F	P	M
Çömlekçi																
Eski	94	87.9	92	86	100	93.5	85	79.4	86.7	94	87.9	93	86.9	88	82.2	84.6
Yeni	40	37.4	37	34.6	52	48.6	36	33.6	38.7	21	19.6	30	28	13	12.1	19.9
Ganita- Kemerakaya																
Eski	90	84.1	91	85	90	84.1	85	79.4	83.3	90	84.1	97	90.7	76	71	72.9
Yeni	13	12.1	10	9.3	12	11.2	15	14	11.6	15	14	30	28	13	12.1	18
Kanuni A. Lisesi																
Eski	94	87.9	98	91.6	91	85	92	86	87.6	96	89.7	91	85	90	84.9	63.5
Yeni	51	47.7	51	47.7	51	47.7	45	42.1	46.3	17	15.9	26	24.3	21	19.6	19.9

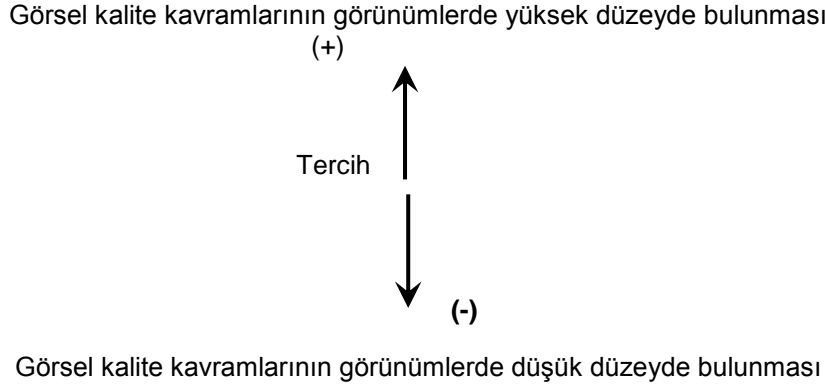
Tablo 4. Katılımcıların görsel kalite kavramları ile tanımladığı eski ve yeni görünümlerin tercih ile olan ilişkisi

		Okunaklılık			Tutarlılık			Tercih		
Çömlekçi	Eski		2.21			2			84,1	
	Yeni		3.41			3.27			15,9	
Ganita - Kemerakaya	Eski		2.17			2.13			81,3	
	Yeni		3.6			3.87			18,7	
Kanuni Anadolu Lisesi	Eski		2.2			1.98			89,7	
	Yeni		3,11			2.99			10,3	

4 TARTIŞMA

Çevre tercihinin ilişkin çalışmaları, çevrenin görünümünde görsel kalite kavramlarının bulunmasının önemine işaret eder (Berlyne, 1974; Hagerhall, 2001; Kaplan, 1987; Ode et al., 2008; Wohlwill, 1968). Bu çalışmada zamanla değişen kent görünümünün tercih edilirliliği, insan-çevre etkileşiminden doğan insanın algısal-bilişsel modeli bağlamında ele alınarak teorik bir yapıya oturtulmuş ve görsel kalite kavramlarına göre kriterler elde edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın en önemli yanı, beğenilip tercih edilen çevre özelliklerinin içermesi gereken, görsel kalite kavramlarını tanımlama yaklaşımıdır. Bu bağlamda araştırmanın ilk aşaması olan uzmanlara yönelik ankette, literatür araştırması ile ortaya koyulan görsel kalite kavramları ile tanımlanan ve tanımlanmayan görünüm belirlenmiştir. Böylelikle Trabzon eski sahilinin görsel kalite kavramlarını görünümünde yüksek düzeyde bulundurduğu, yeni görünümde ise bu kavramların giderek etkisini kaybettiği saptanmıştır. Trabzon eski sahil görünümü ile yeni sahil görünümünün içerdikleri özellikler bakımından farklılıklar gösterdikleri birinci aşama sonucunda saptanmıştır. Eski sahil görünümü tüm bölgelerde okunabilirlik ve tutarlılık yönünden yüksek düzeyde tanımlanmıştır. Yeni görünüm ise tutarlılık ve okunabilirlik yönünden düşük düzeyde tanımlanmıştır.

DeneySEL sonuçlar, amaçlandığı gibi katılımcıların eski ve yeni kent görünümündeki farklı okunaklılık ve tutarlılık seviyelerini algıladığını gösterir. Yüksek seviyede tutarlılık ve okunaklılığın bulunduğu eski görünüm düşük seviyede tutarlılık ve okunaklılığın bulunduğu yeni görünümünden daha çok beğenilip tercih edilmiştir (Şekil 3). Ayrıca yapılan analizler sonucunda Kanuni Anadolu Lisesinin bulunduğu görümlere ait tercih ile ilişkili değerlendirmelerde, bu bölgenin yeni görünümünün diğer bölgelerin yeni görümlerine göre en çok tercih edilen bölge olduğu tespit edilmiştir. Bu bölgenin yeni görünümüne ait tutarlılık ve okunaklılık seviyeleri diğer bölgelere göre daha yüksektir. Yani eski ile yeni görümler arasında en az değişime uğrayan bölge Kanuni Anadolu Lisesi olduğu için katılımcılar bu bölgenin yeni halini diğer bölgelerin yeni haline göre daha çok beğenip tercih etmişlerdir. Böylece yüksek düzeyde tutarlılık ve okunaklılığın bulunduğu görümlerin fotoğraflarıyla beğenme-tercih etme ile ilgili bulgular, girişte belirtilen bazı geçmiş bulgular ile uyumlu doğrusal bir fonksiyon ima eder (Berlyne, 1974; Herzog, 1989; Horayangkura, 1978; Kaplan, 1977; Oosyendorp & Berlyne, 1978;).

Şekil 3. Tercih-görsel kalite kavramları ilişkisi

5 SONUÇLAR

Bir çevrenin beğenilip tercih edilmesini ele alan bu araştırmanın en önemli yönlerinden biri, tercihi çevrenin özelliklerinin insanlarda yarattığı ortak algısal ve bilişsel süreçlerle ilişkilendirmesidir. Genellikle çevre tercihi araştırmalarında, ya çevreye ait biçimsel niteliklerin, ya da çevrenin fiziksel unsurlarını ele almadan insanların bireysel değerlendirmeleri ile çevrenin görsel kalitesi belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmanın özgün yanını, çevre tercihinin incelemek amacıyla yukarıda bahsedilen yaklaşımları bir arada kullanarak, görsel kalite ve tercihi ilişkilendirmesi oluşturur. Araştırmanın başında bir çevrenin özelliklerinde görsel kalite kavramlarını yüksek düzeyde bulundurması, o çevrenin insanlar tarafından ortak tercihte bulunulmasını sağlayacağı kabul edilmiştir. Böylece görsel kalite kavramları bir çevrenin beğenilip tercih edilmesinde, gerekli özellikler olarak tanımlanmıştır.

Bu araştırmanın ortaya koyduğu en önemli sonuçlar şunlardır:

- Görsel kalite kavramlarının çevre tercihinde yüksek düzeyde etkiye sahip olduğu saptanmıştır.
- Bu araştırma kapsamında ele alınan eski ve yeni görümlerden, beğenilip tercih edilen eski görümlerin yeni görümlere göre belirlenen görsel kalite kavramlarını daha yüksek düzeyde içerdiği saptanmıştır. Böylece görsel kalite kavramlarının görümlerin tercihinde etken olduğu belirlenmiştir.

Tercih edilme oranı düştükçe bu kavramların görünümünün özelliklerinde bulunma düzeylerinin de düştüğü tespit edilmiştir.

Bu bulgular çevresel tasarım ve planlama için bazı etkilere sahip olabilir. Çevre tasarımı yapılırken önceden var olan elemanlara uyum sağlayan, benzerlik gösteren, çevre içinde dengeli bir dağılım gösteren tasarımlar yapılabilir birbirinden kopuk, anlamlandırılması güç çevreler yaratmaktan uzak durulabilir. Tarihi yapıların kaybolmasına neden olan sağlıksız yapılaşmalardan, kentin dokusunu bozarak kentin algılanabilirliğini kaybetmesine neden olan çarpık kentleşmeden vazgeçilerek, bunun yerine çevreye anlam kazandıran insanların hafızasından kolayca çıkmayan yapıların göz önünde tutulması sağlanabilir. Bir çevre tasarlanırken, orada bulunan insan yapımı ürünler ile doğal elemanlar arasında dengeli bir dağılım sağlanabilir. Yani binalar, yollar, köprüler gibi yapay elemanların, deniz, kaya, bitki gibi doğal elemanların etkisini zayıflatmasına veya yok etmemesine dikkat ederek tasarımlar yapılabilir. Çevrede bulunan tüm elemanlar bir çeşitlilik ve farklılık gösterebilir. Ancak bu farklılık ne karışıklığa dönüşecek kadar yoğun ne de monotonluğa neden olacak kadar düşük düzeyde olmalıdır. Elemanlar arasında uyumu bozmayacak kadar düzen, karmaşıklık bozmayacak kadar farklılık olmalıdır.

İnsanların beğenilerinin ve tercihlerini etkileyen faktörler düşünüldüğünde, bu çalışmada tanımlanan görsel kalite kavramlarının bir çevrenin tercih edilmesinde sahip olması gerektiği tüm kavramları ortaya koyduğu iddia edilemez. Bu doğrultuda çalışmanın eksik yönleri olduğu bir gerçektir; Görsel kalite kavramlarından sadece tutarlılık ve okunaklılığa odaklanarak diğer tercihi etkileyen özelliklerin göz ardı edilmesi bu araştırmanın temel eksiği olarak gösterilebilir. Bu nedenle, bu eksikliklere bağlı olarak ilerideki çalışmalarda bir çevrenin beğenilip, tercih edilmesi için başka ne gibi özellikler görünümde ne düzeyde bulunmalıdır? sorusuna cevap aranabilir. Böylelikle bir çevrenin tercih edilmesi için gerekli olan özellikler daha geniş ve derinlemesine tanımlanabilir, tercihte etkili olan görsel kalite kavramları daha net bir şekilde ortaya koyulabilir.

KAYNAKÇA

- Appleyard, D., Lynch, K., Meyer, J. (1967). The View from the Road, D. Lowenthal (der.), *Environmental Perception and Behavior*, The University of Chicago, Dept. of Geography, Research Paper, 109 (75-88).
- Beck, R. (1967). Spatial Meaning and the Properties of the Environment, D. Lowenthal (der.), *Environmental Perception and Behavior*, The University of Chicago, Dept. of Geography, Research Paper, 109 (18-42).
- Berlyne, D. E. (1974). *Studies in the New Experimental Aesthetics*. New York. Wiley.
- Brown, T., Tim Keane, and Stephen Kaplan, 1986. 'Aesthetics and Management: Bridging the Gap'. *Landscape and Urban Planning*, 13 (1-10).
- Hagerhall, C. M. (2001) Consensus in Landscape Preference Judgments, *Journal of Environmental Psychology*, 21 (83-92).
- Herzog, T. R. (1989). 'A Cognitive Analysis of Preference for Urban Nature', *Journal of Environmental Psychology*, 9 (27-43).
- Horayangkura, Y. (1976). Semantic Dimensional Structures: A Methodological Approach. *Environment and Behavior*, 10 (555-583).
- Ittelson, W. H., Proshansky, H. M., Rivlin, L.G. (1970). The Use of Behavioral Maps in Environmental Psychology. In Proshansky, H.M., Ittelson, W. H., Rivlin, L.G. (Eds.) *Environmental Psychology: Man and His Physical Setting*, 658-668. New York, ABD: Holt, Rinehart & Winston.
- Kaplan, R. (1977). Down by the Riverside. Information Factors in Waterscape Preference, in: USDA Forest (Ed.) *Symposium on River Recreation Management and Research* 285-289.
- Kaplan, S. (1987). Aesthetics, Affect and Cognition: Environmental Preference from an Evolutionary Perspective. *Environment and Behavior* January 1987, 19 (3-32)
- Kaplan, R., S. Kaplan and Ryan R. L. (1998). *With People in Mind*. Island Press, USA
- Nasar, J. L. (1988). *Environmental Aesthetics Theory, Research, and Applications*. Jack L. Nasar, Perception and Evaluation of Residential Street Scenes, 275, Cambridge University Press.
- Ode, A., Tveit, M. S. & Fry, G. (2008) Capturing Landscape Visual Character Using Indicators: Touching Base with Landscape Aesthetic Theory, *Landscape Research*, 33 (89-11).

- Oosyendorp, A., and Berlyne, D.E. (1978). (reprinted this collection). Dimensions in the Perception of Architecture: Identification and Interpretation of Dimensions of Similarity. *Scandinavian Journal of Psychology*, 19 (73-82)
- Proshansky, H. M. (1970). *Environmental Psychology: Man and his Physical Environment*, edited by William H. Ittelson and Leanne G. Rivlin, Holt, Rinehart and Winston, New York
- Porteous, J.D. (1996). *Environmental Aesthetics: Ideas, Politics and Planning*. Routledge, London.
- Sonnenfeld, J. (1967). *Environmental Perception and Adaptation Level in the Arctic*, D.Lowenthal (der.), *Environmental Perception and Behavior*, The University of Chicago, Department of Geography, Research Paper No. 109 (54-60)
- Val, G. F., Atauri, A. J. & Lucio, V. J. (2005). Relationship Between Landscape Visual Attributes and Spatial Pattern Indices: A Test Study in Mediterranean-Climate, *Landscape and Urban Planning*, 77 (393-407).
- Wohlwill, J. F. (1968). Amount of Stimulus Exploration and Preference as Differential Functions of Stimulus Complexity. *Perception and Psychophysics*, 4 (307-312).